

Anica Bilić

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/mjrl3ugxl9>
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 27.11.2023.

JELČIĆEVA MATOŠIANA

Sažetak

U znanstveno-istraživačkom radu akademika Dubravka Jelčića jedno od važnih mjesta zauzima Antun Gustav Matoš te će intencija ovoga rada biti prikaz njegovih mnogovrsnih pristupa Matoševu liku i djelu. Fokusirat ćemo se ponajprije na Jelčićev monografski portret i biografsku studiju *Matoš* (1984.), potom na njegova književnoznanstvena interpretativna čitanja i paralele (*Matoševe polemike*, *Proslov o Matošu*, *A. G. Matoš i Francuska*), književnopovijesno situiranje u *Povijesti hrvatske književnosti* (1997.), iscrpno opisno bibliografsko istraživanje (*Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 2009.*, 2001.), uredničke probire i priređivačka sabiranja Matoševih djela (*Putopisi*, 1976., *Dragi naši savremenici*, 1973., *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, 1999., *Kristali duha*, *Misli i pogledi*, 2004., *Pogledi iz zagrebačkoga života*, 2018.). Istraživačkim marom propituje se Jelčićevo bavljenje Matošem u biografskoj monografiji, člancima, književnoj povijesti, bibliografiji, uredničkim knjigama i memorijalnoj kući te mu je cilj ukazati na status kojeg je u njegovu radu zauzimao pročitani, interpretirani, valorizirani, sabrani i udomljeni Matoš, jedan od stožernih hrvatskih književnika. Jelčićeva književna matošiana kronološki obuhvaća gotovo pola stoljeća te se proteže i na muzejsko i kulturno-memorijsko područje. Obnašajući od 2010. do smrti dužnost predsjednika Odbora za izgradnju Kuće A. G. Matoša – kulturnoga centra, Jelčić upotpunjuje svoju matošianu aktivnostima na muzealizaciji i revitalizaciji u kulturnom životu u sklopu projekta Spomen-kuće Antuna Gustava Matoša u Tovarniku.

Ključne riječi: portretiranje; interpretacija; bibliografija; urednički rad; muzealizacija.

Uvod

U znanstveno-istraživačkom radu i opusu akademika Dubravka Jelčića, književnoga povjesničara, publicista i književnika, jedno od važnih mjesta zauzima Antun Gustav Matoš, stožerni književnik hrvatske moderne, kanonski hrvatski pisac, pjesnik, novelist, feljtonist, putopisac, esejist, polemičar, književni i kazališni kritičar, kojemu je posvetio veliki dio svojega vremena i različitih aktivnosti. U ovom radu poći ćemo za pisanim tragovima, koji će ilustrirati, opisati i analizirati Jelčićevu ma-

tošianu dok su njegova usmeno održana predavanja, govori i javni nastupi o Matošu zbog tranzitorne naravi ispušteni iz ovoga razmatranja.

1. Monograf Rabija i pozitivistički ožvljeni Matoš

Dubravko Jelčić monografski je portretirao Antuna Gustava Matoša u biografskoj studiji *Matoš*, objavljenoj u Zagrebu 1984. u Biblioteci *Portreti* u izdanju zagrebačkoga *Globusa*. U njoj se nalazi suma pouzdanih i dokumentiranih te arhivskom građom potkrijepljenih životopisnih podataka, koji se ne čitaju kao suhoparni i monotoni biografski diskurs, nego kao nadahnut prikaz jednoga od najzujbudljivijih životopisa ijednoga hrvatskoga književnika, ali i pouzdana građa za istraživanje lika i djela Antuna Gustava Matoša.

Na pitanje je li Matoš bio Jelčiću opsesija, možemo pronaći odgovor u inicijalnoj rečenici *Proslova* navedene biografske monografije: „Dvadesetak godina već, ako ne i više, prisno „drugujem“ s Matošem – preko njegova djela. Pročitao sam možda svaki redak koji je on napisao i gotovo svaki napis koji je do danas napisan o njemu.“¹ Kao pasionirani recipijent, znanstveno se i istraživački bavio Matošem te ostavio zapažena autorska, urednička i priređivačka djela i analize, među njima navedenu biografsku studiju *Matoš* kao kompendij književnopovijesnih spoznaja, književnih i biografskih podataka koje je usustavio.

Jelčićeva knjiga *Matoš* napisana je akribijski te je opremljena kronološkom i sinkronijskom tablicom *Antun Gustav Matoš i njegovo vrijeme*, a sadržajno prati Matoša od rođenja do smrti u poglavljima s efektnim naslovima: *AGM, Proročanstvo se počelo ispunjavati, Vjerenik gospođice Avantire, U svojoj „drujoj domovini“, Na izvorima duha i kulture, Dezerterov povratak, I dok je srca, bit će i Kroacije!, Kavalir... bez ruže, Rodoljub, a ne političar, Artist u svome (ne)vremenu, Njegovi dragi suvremenici, Sam protiv svih, Ideali i kontroverze, Ožujak je opasan i nezdrav mjesec*. Monografija je upotpunjena *Bibliografijom Sabranih djela A. G. Matoša, Odabranim ulomcima iz literature o Matošu, Kazalom imena i Popisom čak 190 fotografija* i slikovnih priloga. Zanimljivo je napomenuti da takva akribija i oprema ne umara čitatelja, nego osvježava tekst i pobuđuje dodatni interes za narativ i studiju o jednom od najzanimljivijih životopisa hrvatskih književnika. Sâm je Matošev život umjetnički artefakt. Toga je bio svjestan te je napisao Milčinoviću 1903. godine „Ja sam prvi kod nas, koji je iz svog života napravio roman, umjetničko djelo, kao da sam sebe slikam.“²

Matošev buran *curriculum vitae*, osebujna osobnost, te neobuzdani temperament vrhunskoga književnika inspiracija je brojnim biografima, portretistima i memoaristima, a iz kruga kavanskih boema i najbližih *discipulusa* memoarske je zapise u

¹ Dubravko Jelčić, *Matoš*, Biblioteka *Portreti, Globus*, Zagreb, 1984., str. 7.

² „Matoš Milčinoviću, 1903.“, Matoš, Antun Gustav, *Pisma, Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873–1914–1973)*, Svezak XIX., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Sveučilišna naklada Liber, Izdavačko-knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb, 1973., str. 375.

fragmentima ostavio Ljubo Wiesner, objelodanjene tek 2002. godine u knjizi *Studija o Matošu*, koju je uredio Dragutin Tadijanović. Među matoševcima Karlo Häusler u knjizi *Uspomene na A. G. Matoša*³ oživio je Rabbija memoarskim i biografskim diskursom. U mnoštvu podataka o Antunu Gustavu Matošu, koji se kreću između mita i legende, anegdota i memoara, te šire usmenim i pisanim putem, teško je razabrati što je istina, a što fikcija. Među autorima tekstova biografskoga karaktera izdvaja se Dubravko Jelčić kao Matošev monograf, biograf i portretist *par excellance* napisavši sveobuhvatnu biografiju s bogatom opremom i pouzdanom faktografijom koristeći se pozitivističkim biografskim podacima i relevantnom dokumentarističkom građom prema standardima kritičke obrade izvornih arhivskih rukopisa i dokumenata, brojnim citatima, tekstualnim i slikovnim priložima, čime zaokuplja pozornost i jamči vjerodostojnost. Jelčićeva akribija, privlačan, živopisan znanstveno-publicistički diskurs maksimalne informativne vrijednosti, intrigantan u opservacijama s izvrsnim poznavanjem građe i književnopovijesnoga konteksta udahnuje život mrtvim slovima na papiru respektirajući Matoša kao čovjeka i kao književnika. U tekstualnoj zbilji uskrisuje lik pozitivistički opisana Matoša s vrlinama i manama, zabludama i istinama, uspjesima i neuspjesima, diccijama i kontradiccijama.

Jelčićevo literarnohistoriografsko oživljavanje Matoša i opusa ima odličnu recepciju profesionalne i neprofesionalne publike. U struci se na životopise pisaca kao pozitivističke tekstove gledalo s omalovažavanjem u vrijeme prevlasti fenomenoloških i strukturalističkih pristupa tekstu, međutim, biografije i autobiografije pisaca i drugih javnih osoba imaju svoju publiku bez obzira na književnoteorijske pristupe i trendove te je Jelčićeva knjiga poslije dvadeset i dvije godine doživjela ponovljeno drugo izdanje 2006. u nakladi *Slap* u Zagrebu. Jelčićev biografski i literarnohistoriografski diskurs posvjedočio je da je stekao brojnu emocionalno i intelektualno angažiranu publiku, a koja mu, premda naraštajno udaljena, pristupa s punim povjerenjem i čita ga s užitkom. S jednakim je uspjehom u Biblioteci *Portreti* Jelčić objavio 1984. biografske studije *Šenoa* i *Kranjčević*. Uspjeh proizlazi iz Jelčićeva ogromnoga književnopovijesnoga znanja, izvrsnoga poznavanja građe, izvornih zapažanja i znalačkih komentara bez preuveličavanja ili omalovažavanja, temeljite i opsežne analize građe, neposrednosti u izrazu te uzbudljivim i dinamičnim predočavanjem života i rada A. G. Matoša.

Dubravko Jelčić imao je na raspolaganju arhiviranu rukopisnu i dokumentiranu građu te književnu ostavštinu Antuna Gustava Matoša u Akademijinu Institutu za književnost, preimenovanom u Odsjek za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, gdje je radio od 1960. do umirovljenja te možemo ustvrditi kako je navedena Akademijina znanstveno-istraživačka jedinica dobila vrsnoga književnoga povjesničara u svojem zaposleniku Dubravku

³ Prvo izdanje Matica hrvatska, Zagreb, 1941., drugo izdanje Gradska knjižnica, Križevci, 2002.

Jelčiću. Danas je digitalna zbirka *Književna ostavština Antuna Gustava Matoša* dostupna korisnicima na mrežnim stranicama Digitalne zbirke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.⁴

2. Jelčićeva deskriptivna bibliografija radova o AGM-u

Neiscrpnost matošiane i brojnost matošologa potvrđuju taksativno i dva izdanja knjige Dubravka Jelčića *Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 1974.* u izdanju Sveučilišne naklade *Liber* u Zagrebu 1976. te proširene *Literature o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 2009.*, otisnute u *Školskoj knjizi* u Zagrebu 2001. Dubravko Jelčić ostavio nam je koristan alat za znanstvena istraživanja u *Literaturi o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 2009.* na petstotinjak stranica kao rezultat svojega dugogodišnjeg iscrpnog deskriptivnog bibliografskog istraživanja s kronološki raspoređenih 1 557 bibliografskih jedinica. Znanstvena, kritička i prigodna literatura o Antunu Gustavu Matošu opsegom premašuje njegov opus, čime svjedoči da interes za njegovim likom i djelom ne jenjava premda zaboravljamo da je jedno vrijeme bio proskribirani pisac.

Među 1 557 bibliografskih jedinica o Matošu Jelčić izdvaja dvije koje su najvažnije za poslijeratni kult Matoša i njegovu revitalizaciju u kulturnom pamćenju nakon privremenoga zaborava: monografsku studiju *Lirika A. G. Matoša* Jure Kaštelana iz 1957.⁵ i esej *A. G. Matoš kao kritičar* Marijana Matkovića iz 1951. godine⁶ te navodi sljedeću rečenicu u posveti svojega članka *Matoševe polemike*:

„Marijanu Matkoviću, o njegovoj sedamdesetogodišnjici života, za nezaboravni esej o Matošu kritičaru, u »Republici« 1951., kojim je poslije višegodišnje izopćenosti ovoga pisca izveo odlučni zaokret i stavio točku na jednu veliku dilemu: Matoša je vratio nama, a nas Matošu.“⁷

Jelčićeva deskriptivna bibliografija *Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 2009.* opskrbljena je autorskim i predmetnim indeksom koji omogućuje brzo pretraživanje i snalaženje u toj opsežnoj bibliografskoj građi nastajaloj tijekom 136 godina s impresivnim brojem te pouzdanom i korisnom deskripcijom. Pitanje je hoće li Jelčić imati nasljednika i nastavljača u sastavljanju deskriptivne bibliografije Antuna Gustava Matoša od 2009. do danas. Nakon 14 godina nema još na vidiku tako studioznoga, sabranog, smirenog, upornog i posvećenog istraživača ili znanstvenika enciklopedijskoga i književnopovijesnog znanja, koji bi se posvetio iscrpnom deskriptivnom bibliografskom istraživanju.

⁴ <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=l&mrx%5B%5D%5B118846%5D=a&mrx%5B11923%5D%5B116993%5D=a> (pristupljeno 1. listopada 2022.).

⁵ Jure Kaštelan, „Lirika A. G. Matoša“, Rad JAZU, knj. 310, Odjel za suvremenu književnost, knj. 3, Zagreb, 1957., str. 5–145.

⁶ Marijan Matković, „A. G. Matoš kao kritičar“, *Republika*, VII., knj. II, br. 11 – 12, Zagreb, 1951., str. 832–844.

⁷ Dubravko Jelčić, „Matoševe polemike“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 151.

3. Interpretirani Matoš u Jelčićevu književnoznanstvenom pristupu i prigodnim tekstovima

Jelčićeva književnoznanstvena, interpretativna, komparativna i prigodna čitanja Matoša nalazimo u tekstovima *Matoševe polemike*, *A. G. Matoš i Francuska* i *Proslav o Matošu*.⁸

Nakon teorijskoga razmatranja o polemici kao diskursivnoj vrsti Dubravko Jelčić analitičkim uvidima propituje Matoševe polemike koristeći korpus tekstova objavljenih u 12., 13. i 14. svesku *Sabranih djela* A. G. Matoša u kritičkom izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1973. godine.

Jelčić nudi uopćenu razdjelbu Matoševih polemika na političko-društvene i književnokulturne, ovisno o njihovu sadržajno-tematskom aspektu i adresatu, a potom razrađuje nacrt tipološke razdjelbe na klasične ili prave polemike (polemike s Marijanovićem, Prohaskom i dr.), dijaloške polemike (*Literarne lakrdije*, *U močvari*, *Razgovor ugodni*), monološke ili krnje polemike, polemike bez adrese ili neadresirane (*Silom-budala*), adresirane polemike, polemike-aforizme (*Kafanske misli*, *Sa stekliškoga rovaša*), epigrame (*Živi epitafi*, *Confetti*, *Uštipci*, *Coriandoli*, *Šipci*), satire i polemičke glose (*Zvona*, *praporci*, *bumbari*, *muhe*). U analitičkom čitanju Matoševa opusa Jelčić pronalazi da i beletristički tekstovi u cjelini mogu biti polemike, kao što je pjesma-polemika, koju oprimjeruje naslovima *Stara pjesma* i *Savremeni simbol* te novela-polemika koju ilustrira naslovom *On*. Matoš čak ulazi i u polemiku sa samim sobom, konstatira Jelčić, čime potvrđuje modernističko impostiranje poetike osporavanja i u Matoševoj polemici te detektira elemente polemičkoga diskursa i u tekstovima koji nisu polemike.⁹ Jelčićevu tipološku razdjelbu Matoševih polemika Krešimir Bagić razradio je i implementirao na tekstualnim obrascima ponudivši klasifikaciju Matoševih polemika na književne kritike, fiktivni dijalog, humoresku, polemičku pjesmu, aforizam, dramski tekst i polemičku epistolu ili pismo.¹⁰

Jelčić konstatira da je u svoje vrijeme Matoš bio iznimno popularan i poznat po polemikama koje je zametao s lakoćom jer je u javnom prostoru „cvjetala polemika, povod za žučljiv polemički članak često je neplaćena kava u kavani, izgovorena dosjetka u krčmi, neka uvreda ili tuča.“¹¹ Matoš je bio poznat po izazivačkim, napadačkim i polemičkim nastupima, kako u javnom, kavanskom životu, tako i u pisanim medijima gdje se afirmirao kao *inadžija*, *vječiti kavgadžija*, *neumorni megdandžija*,¹² a lako je pronalazio teme i mete te ih upućivao javnim osobama svih profila, što Jel-

⁸ Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 151–162, 349–350, 384–385.

⁹ Dubravko Jelčić, „Matoševe polemike“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995. str. 151–162.

¹⁰ Krešimir Bagić, „Polemički stil A. G. Matoša“, *Poznanske Studia Slawistyczne*, 7, 2014., str. 24–37.

¹¹ Marijan Matković, „A. G. Matoš kao kritičar“, u: Antun Gustav Matoš, *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, sv. IV., Matica hrvatska, Zagreb, 1962., str. 12.

¹² Stjepan Parmačević, *Naš predratni mikrokozam*, „Novosti“, XXXII., br. 535, Zagreb, 1938.

čić potvrđuje poduljim impresivnim nizom poimence pobrojanih adresata Matoševih polemika, nazvanih pejorativnim, ali efektnim perifraznim imenima, kao što su *književne mizerije*,¹³ *legija mediokriteta*¹⁴ ili poimence Ujević kojeg je pogrdno nazvao *Fujević* i *Huljević*, Parmačevića *Spermačević*, Braću Radić *Drmačići* itd. Bez obzira na vremenski odmak i temeljito izmijenjeni kontekst, Jelčić konstatira da su Matoševe polemike čitljive i danas zbog snažne izražajnosti, jezične efektnosti, domišljatosti, duhovitosti i stila, kojemu je dorastao samo veliki umjetnik oštrog jezika i pera te konstatira: „Ali ništa jadnije od polemičarske slave, koja nema pokriće u polemičarstvu djelu. Polemičar bez dostojnog djela ne raspolaže respektabilnim akreditivima. Matoša polemičara njegovo djelo i potvrđuje i kvalificira, ali to i danas malo tko zna.“¹⁵ Znak je to hrabrosti i potvrda slobode govorenja i pisanja po cijenu života i komfor-zone beskompromisnoga nonkonformista Matoša.

Predmet je Jelčićevu prigodnom tekstu *A. G. Matoš i Francuska* na otvorenju izložbe o 70. godišnjici smrti Matoševa frankofilija i frankofonija te posredništvo između dviju kultura, hrvatske koja je bila više pod bečkim i praškim utjecajima, a manje pod francuskim. Matoš je bio promicatelj modernih ideja te kulturno zbližavao hrvatski narod s francuskom kulturom i piscima koji su nositelji modernih europskih književnih inovacija te ga, primjerice, uz ostalo, perifrastrastički opisuje ime *prvooga našeg bodlerista*. Jelčić ističe velik Matošev doprinos, ne samo zbližavanju dviju kultura i naroda izgrađivši „najčvršći i najimpozantniji most između naših kultura“¹⁶, nego utjecaj kojim je pospješio korespondiranje hrvatske književnosti s naprednim Zapadom da bi napokon uhvatila korak s europskom. Jelčić to oprimjeruje Matoševim esejima i studijama s francuskom književnom i kulturnom tematikom te *Pismima iz Hrvatske / Lettre de Croatie* kojima je u reviji *L'Oeuvre d'Art International* upoznao francusku javnost s hrvatskim književnim i kulturnim temama.

Jelčić proslavno govori o Matoševoj aktualnosti 1992. godine te snazi doživljajnosti njegove riječi koja je „strasna, drska, jaka, ljuta, žestoka, ali i slatka, topla, opojna“.¹⁷ U *Proslavu o Matošu* Jelčić propituje suvremenu recepciju ovisnu o povijesno-vremenskoj situaciji i trenutku ili, kako bi Walter Benjamin rekao, u „das Jetzt der Lesbarkeit“ / „sada čitljivosti“.¹⁸ Utvrđujući čitljivost i razumljivost Matoševih tekstova u sadašnjem recepcijskom trenutku, njihovu primjerenost horizontu očekivanja suvremenoga čitatelja, važnim i za interpretaciju teksta, Jelčić utvrđuje da Matoševi tekstovi ne ulaze s vremenom u književnopovijesnu ropotarnicu, nego,

¹³ Antun Gustav Matoš, „Sintetička kritika“, u: *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, sv. IV., Izbor i predgovor Marijan Matković, Matica hrvatska, Zagreb, 1962., str. 187.

¹⁴ Antun Gustav Matoš, „Književnost i književnici“, u: *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, svezak IV., Izbor i predgovor Marijan Matković, Matica hrvatska, Zagreb, 1962., str. 29.

¹⁵ Dubravko Jelčić, „Matoševe polemike“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, str. 155.

¹⁶ Dubravko Jelčić, „A. G. Matoš i Francuska“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, str. 350.

¹⁷ Dubravko Jelčić, „Proslav o Matošu“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, str. 384.

¹⁸ Walter Benjamin, *Estetički ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.

naprotiv, „Matoševo vrijeme tek dolazi!“¹⁹. Pristupni govor o Matošu Jelčić završava instruktivno i zagovorno: „Govorimo u posljednje vrijeme o duhovnom ozdravljenju Hrvatske, a upravo nam Matoš u tome može biti primjer, kao učitelj demokracije, tolerancije, rodoljublja, energije, samosvijesti, ponosa, upornosti, prkosa, osobne i ljudske odanosti, političke i nacionalne nepotkupljivosti.“²⁰

4. Književnopovijesno pozicionirani Matoš: međaš prve moderne

Jelčić je Matoša književnopovijesno situirao u *Povijesti hrvatske književnosti* podnaslovljenu *Tisućljećem od Bašćanske ploče do postmoderne*, kako u prvom izdanju 1997., tako i u drugom proširenom izdanju 2004., te je u periodizaciji istaknuo njegovu međašnu poziciju prikazavši ga kao alfu i omegu hrvatske moderne izrijekom: „U početku i na kraju bijaše Matoš: njime je moderna započela, njime i završila“.²¹ Zahvaljujući takvom načinu izražavanja svoj je književnopovijesni diskurs literarizirao učinivši ga privlačnim širim čitateljskim krugovima. Tvrdi je akademski literarnohistoriografski diskurs približio širokim čitateljskim krugovima pridavši mu karakter popularnoga, pojačavši mu komunikativnost i pristupačnost neprofesionalnim recipijentima, dok su profesionalni recipijenti u tome prepoznali postmodernističku optiku i modernizirani model tradicionalne povijesti književnosti.²²

Vrlo je nadahnuto pisao o Matošu, a prethodna je istraživanja i ranije iznesene stavove inkorporirao u cjelovitu *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Kao književni povjesničar, primjenjujući vrijednosne kriterije, ističe da je Matoš ostvario svoje najveće domete kao putopisac, pejzažist, sonetist, odnosno kao artist. Za Jelčića Matoš je uz Šenou najglasniji Hrvat.

Jelčićevo kontekstualno uokvirivanje hrvatskoga književnopovijesnog tijeka društvenim, socijalnim, političkim i kulturnim prilikama omogućilo mu je sagledati poziciju književnika u kontekstu te kooptiranje u književnom životu.

Jelčićeva književnopovijesna deskripcija Matoševe osebuje književne pojavnosti i osobnosti iznosi zanimljive opservacije, a uz ostale zapaža i da su ostali književnici amateri, dok je Matoš profesionalac kojemu je književni rad zanimanje i zvanje. Proturječan u svemu, Matoš je bio beskompromisan u ljubavi prema književnosti i Hrvatskoj, što se očitovalo u borbi za autonomiju književnosti uz negiranje svih neknjiževnih čimbenika. Budući da Jelčić obuhvaća hrvatsku književnost u cjelini, poneke će se njegove oštroumne opservacije o Matošu polemički odnositi prema uvriježenim i ideološki obojenim prosudbama i konstatacijama.

¹⁹ Dubravko Jelčić, „Proslav o Matošu“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, str. 385.

²⁰ Dubravko Jelčić, „Proslav o Matošu“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, str. 385.

²¹ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb, 1997., str. 202.

²² Perina Meić, „Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*“, u: Perina Meić, *Čitanje povijesti književnosti (metodološki modeli književnopovijesnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti)*, Alfa, Mostar, 2010., str. 123–132.

Dubravko Jelčić je književnopovijesno pristupio Matošu u *Povijesti hrvatske književnosti* i odredio periodizacijsku međašnu ulogu u prvoj moderni te ga vrijednosno pozicionirao na mjestu stožerne figure hrvatske moderne i reprezentativnoga kanonskoga pisca. Matoš je idealan hrvatski književnik po Jelčićevim književnopovijesnim kriterijima: objedinjuje kozmopolitske obzore s nacionalnom komponentom, europska i hrvatska književna strujanja, estetsku književnu funkciju s izvanknjiževnim funkcijama, tradicionalizam i modernizam. Integrirao je u svojemu opusu pluralizam modernističkih *izama*. Bio je društveno angažiran, agiln, vidljiv i utjecajan u Hrvatskoj i kada je bio u egzilu 14 godina. Ogleadni je hrvatski književnik u kojemu je došla do punoga izražaja Jelčićeva književnopovijesna metoda – modernizirana pozitivistička, a ujedno eklektička.

5. Urednički probiri, priređivački izbori i sabiranja Matoševih djela Sabrani Matoš

U kritičkim izdanjima edicije *Sabranih djela* Antuna Gustava Matoša (1873. – 1914. –1973.) u 20 svezaka u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Sveučilišne naklade *Liber* i Izdavačko-knjižarskoga poduzeća *Mladost* iz 1973. akademik Dubravko Jelčić član je Uredničkoga i izdavačkoga odbora te urednik 11. i 12. sveska. Uredio je i priredio za 11. svezak *Putopise* dok je Slavko Batušić u tom svesku bio zadužen urediti i prirediti Matoševe tekstove *O likovnim umjetnostima*.

Jelčić je u 12. svesku *Sabranih djela* Antuna Gustava Matoša pod naslovom *Dragi naši savremenici* uredio i za tisak priredio polemike, epigrame i satire prema Matoševu konceptu. U toj knjizi dolazi do izražaja Matošev polemički profil te načelo borbe bez koje nema razvitka: „Teško literaturama koje žive bez borbe.“²³ Jelčić ističe kako je Matoš i u polemikama artist jer su mu stil i izraz važniji od istine, što se očituje u performativnoj i persuazivnoj moći njegova polemičkoga diskursa. Da bi se stekao kompletan uvid u Matoševe polemike, treba posegnuti i za XIII. i XIV. sveskom *Sabranih djela* koji također sadrže polemike.

U oba sveska dolazi do izražaja urednička akribija vidljiva u opremi, napomenama s krajnjim bilješkama i instrukcijama koje olakšavaju pristup, snalaženje i razumijevanje, bibliografskim podacima o prvotisku, rječniku i tumaču te registru imena.

Matoševa putna čitanka

Matoševu se putopisnom stvaralaštvu Jelčić vraća 1999. u hrestomatiji *Oko Zagreba i po Hrvatskoj* u kojoj okuplja u uredničkom i priređivačkom ključu tekstove prema konceptu prostora i flanerizma kojega je Matoš uveo u hrvatsku književnost, a pejzaž, središnju temu moderne, osamostalio.

²³ Antun Gustav Matoš, *Polemike (1909 – 1914), Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873–1914–1973)*, Svezak XIV., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Sveučilišna naklada *Liber*, Izdavačko-knjižarsko poduzeće *Mladost*, Zagreb, 1973. str. 199.

U knjizi *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, objavljenoj 1999., urednik i priređivač Dubravko Jelčić iz Matoševa je opusa tematski probrao tekstove vezane za Zagreb i hrvatske krajolike kao Matoševe opsosivne teme, u kojima dolazi do izražaja prevelika privrženost i bolna kritika kao nastavak gorkoga domoljublja, začetoga Kranjčevićevim pjesništvom te flaniranje kao rezultat recentnih urbanih praksi usvojenih u Parizu, a primijenjenih u hrvatskom krajoliku uslijed nedostatka urbanih prostora u Hrvatskoj.

Jelčićev izbor sadrži različite žanrove (pjesme, pripovjednu prozu, eseje, putopise, feljtone i fragment iz privatne korespondencije Matoša i Milana Ogrizovića) u kojima se iščitava slojevit odnos figure flanera prema hrvatskom krajoliku te posvjedočuje Matoševa misao da je „putovanje poezija, a pjesnici i ljudi poetični su najbolji putnici“²⁴. Danas je figura flanera ekvivalentna figuri turista te se tekstovi *Oko Zagreba i po Hrvatskoj* mogu čitati kao turistički vodič s velikom umjetničkom dimenzijom i hrestomatija u funkciji razvoja kulturnoga i književnoga turizma te produblivanja znanja o domovinskom krajoliku iz Matoševa pera i flanerske perspektive, koja je bila u fokusu urednika Jelčića kada je priređivao ovu knjigu izabranih Matoševih tekstova. Budući da se u književnom znanstvu ističe francusko podrijetlo Matoševe prakse flaniranja, Jelčić podsjeća i poziva se na dugu i duboko ukorijenjenu tradiciju proslavljanja hrvatskih krajeva od Zoranića preko Gundulića i Kanižlića do Mihanovića i Šenoae te sugerira „putovati Hrvatskom s Matoševom knjigom u ruci, njegovim očima i mislima upoznavati njezine zemljopisne predjele i razlike među njima, (...) prepoznavati njezinu dušu, otkrivati njezinu povijest, shvaćati njezinu sudbinu.“²⁵

Ekscerptirani Matoš i Matošev pojmovnik

Dubravko Jelčić priredio je dopunivši i proširivši drugo, treće i četvrto izdanje *Misli i pogleda Antuna Gustava Matoša* 1988., 2004. i 2018., a čije je prvo izdanje priredio Mate Ujević i koje je objavljeno 1955. u Leksikografskom zavodu u Zagrebu na Krležin poticaj. Hrestomatiji u izdanju Školske knjige 2004. Jelčić kao urednik pridaje dodatni naslov *Kristali duha, Misli i pogledi Antuna Gustava Matoša*, a onaj u izdanju *Ex librisa* iz 2018. daje naslov *Pogledi iz zagrebačkoga života*. Četiri izdanja toga florilegija ekscerptiranih antologijskih dijelova Matoševa opusa potvrđuju da interes za njim ne jenjava te se neprestano iznovećava novim izdanjima i čitanjima zaokupljajući čitatelje, ne samo svojim refleksijama i pogledima, nego i stilskim osobnostima virtuozne uporabe riječi svjedočeći im neprolaznu vrijednost.

²⁴ Antun Gustav Matoš, „Ferije“, u: Matoš, Antun Gustav, *O likovnim umjetnostima*, uredio Slavko Batušić, *Putopisi*, uredio Dubravko Jelčić, *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873. – 1914. – 1973.)*, Svezak XI., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Sveučilišna naklada Liber, Izdavačko-knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb, 1976. (dotisak), str. 161.

Antun Gustav Matoš, „Ferije“, u: Matoš, Antun Gustav, Matoš, Antun Gustav, *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, priredio Dubravko Jelčić, Dom i svijet, Zagreb, 1999., str. 88.

²⁵ Dubravko Jelčić, „Zaljubljen u Hrvatsku“, u: Antun Gustav Matoš, *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, Dom i svijet, Zagreb, 1999., str. 10.

Jelčićev je doprinos ovom Matoševu pojmovniku u proširivanju pojedinih citata, dodavanju novih kojih nije bilo u prvom Ujevićevu izdanju te kolacioniranju ekscerptiranih dijelova prema očuvanim rukopisima koje je Matoš redigirao, a Zavod za književnost i teatrologiju JAZU-a priredio u ediciji *Sabranih djela* Antuna Gustava Matoša 1973. i tiskom objavio u izdanju JAZU-a, Sveučilišne naklade *Liber* i Izdavačkoga poduzeća *Mladost*.

6. Muzealizacija i udomljavanje A. G. Matoša:

Spomen-kuća Antuna Gustava Matoša i kulturni centar u Tovarniku

Jelčićeva književnopovijesna, književnoznanstvena i uredničko-priredivačka matošiana kronološki obuhvaća gotovo pola stoljeća te se proteže i na muzejsko i kulturno-memorijsko područje. Obnašajući od 2010. do smrti dužnost predsjednika Odbora za izgradnju Kuće A. G. Matoša – kulturnoga centra Tovarnik, na kojoj je bio od 1999. Dragutin Tadijanović, Dubravko Jelčić upotpunjuje svoju matošianu aktivnostima na Matoševoj muzealizaciji, popularizaciji i revitalizaciji u kulturnom životu u sklopu projekta Spomen-kuće Antuna Gustava Matoša – kulturnoga centra u Tovarniku.

Ideju muzealizacije književnika prakticirao je i realizirao Institut za književnost JAZU-a na čelu s Dragutinom Tadijanovićem skupljanjem književne građe i ostavština otvaranjem Muzeja hrvatskih književnika 29. prosinca 1957., gdje je, uz ostalo, uređena muzejska soba Antuna Gustava Matoša s ekspanatima koji su jamčili autentičnost i dokumentiranost ostavštine s kompletiranim izdanjima djela, autentičnim rukopisima, likovnom dokumentacijom i memorabilijama.²⁶

Od muzejske sobe do predstavljanja projektnoga prijedloga rekonstrukcije rodne kuće A. G. Matoša proteklo je pola stoljeća.²⁷ U projektnoj su dokumentaciji Kuća A. G. Matoša i kulturni centar u Tovarniku osmišljeni kao suvremeni muzej književnika s galerijom stalnoga postava u kojoj bi bile interpretirane teme: Srijem, Tovarnik, Matoševa rodna kuća, Zagreb, Beograd, Pariz, Matoševa smrt i Matoš danas. U njoj je predviđeno smjestiti knjižnicu i čitaonicu, specijaliziranu spomeničku knjižnicu s dokumentacijskim centrom, depo knjižnice i arhiv s pohranjenom ostavštinom, književnom i neknjiževnom građom o životu i radu Antuna Gustava Matoša, a višenamjenski prostor za filmske projekcije, predstave, koncerte, predavanja, izložbe, književni klub, suvenirnica, uredski prostor i sjedište Društva Antuna Gustava Matoša te Ogranka Matice hrvatske u Tovarniku trebaju ispuniti i oživjeti prostor ponudom različitih sadržaja i aktivnosti.²⁸

²⁶ Dragutin Tadijanović, Otvorenje muzeja u Institutu za književnost, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 64, Zagreb, 1957., str. 401–403.

²⁷ Predstavljen projekt „Kuća A. G. Matoša u Tovarniku“, Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma i sporta, Vijesti, 27. 10. 2009.
u: <https://mint.gov.hr/vijesti/predstavljen-projekt-kuca-a-g-matosa-u-tovarniku/2131?big=0> (pristupljeno 1. listopada 2022.).

²⁸ <https://muze.hr/projekti/kuca-a-g-matosa-kulturni-centar-u-tovarniku/> (pristupljeno 1. travnja 2023.).

Projektom izgradnje Spomen-kuće A. G. Matoša u Tovarniku u kontekstu vrednovanja i revitalizacije kulturne baštine dinamizirao bi se istočno-hrvatski prostor okupljanjem relevantnih književnih, kulturnih i intelektualnih čimbenika. Matoševa kuća trebala je zaživjeti kao promotivna kulturno-turistička atrakcija istoka Hrvatske, a napose razvijati književni, manifestacijski i konferencijski turizam zahvaljujući *Matoševim danima*, *Sajmu pisane riječi u Srijemu*, turističkoj ruti *Matošev Tovarnik* te tradicijskom *Srijemskom imanju*.

Spomen-kuća A. G. Matoša – multimedijalni kulturni centar u Tovarniku popularizirali bi lik i djela Antuna Gustava Matoša te poticali kreativni pristup književnoj i kulturnoj baštini, ali su se sudski procesi i ovrhe nadvili nad realizacijom na koju se predugo **čeka te se po svemu sudeći čini da Matoša zasada nije još moguće udomiti unatoč objavi sudskog epiloga u informativnim medijima**. Tako je Matoša ostavio neudomljenim predsjednik Odbora za izgradnju Kuće A. G. Matoša – kulturnoga centra Tovarnik Dubravko Jelčić, a useljenje Petka Trinajstića nije na pomolu ni uoči 150. obljetnice rođenja 13. lipnja 2023.

Zaključak

Jelčičeva matošiana obuhvaća pozitivistički, biografski oživljena i bibliografski katalogizirana Matoša, interpretirana, književnopovijesno situirana, sabrana i iza-brana, muzealizirana Matoša te napola udomljena i ostavljena pred samo useljenje. Jelčičeva matošiana svojom tendencijom za sveobuhvatnošću u cjelini lika i djela ima leksikonsko-enciklopedijskih pretenzija o središnjem opusu hrvatske moderne koji je utjecajan za hrvatsku književnost, prodoran u izrazno-stilskom i refleksivno-kritičkom pogledu, kompleksan i kontroverzan.

Jelčičeva se matošiana proteže na pola stoljeća te je odlikuje kontinuitet, književ-nopovijesna metodološka konzistentnost, bibliografska akribija, znanstvena pouzda-nost, urednička i priređivačka ekspertnost i pedantnost, bilo da se radi o izboru ili ekscerptiranju. Jelčičevo bavljenje Matošem u biografskoj monografiji, člancima, knji-ževnoj povijesti, bibliografiji, uredničkim knjigama i memorijalnoj kući ukazuje na status kojega je u njegovu radu zauzimaio pročitani, interpretirani, valorizirani, sabra-ni i udomljeni Matoš, jedan od stožernih hrvatskih književnika. Jelčić se potvrdio, ne samo kao izvrstan poznavatelj Matoševa lika i djela te kritičke, znanstvene i prigodne literature o njemu, nego i kao zagovornik te možemo pročitati u redcima i između njih kako se zauzima za njega te uz znanstvenu objektivnost i duboko razumijevanje očituje i privrženost. Jelčičeva je matošiana *hommage* stožernom književniku hrvatske moderne s kojim ga povezuje starčevićanstvo, beskompromisna ljubav prema književ-nosti i Hrvatskoj te sklonost slobodnoj misli i slobodi izražavanja, napose kada je riječ o problematičnim i prijepornim mjestima hrvatske književnosti i kulture.

Možemo konstatirati da su knjige, koje je uredio i priredio za tisak s Matoševim tekstovima ili Jelčičevim o Matošu, redovito doživljavale više ponovljenih izdanja,

što s jedne strane posvjedočuje izdavački i recipijentski interes za Matoša, a s druge strane potvrđuje uzorno odrađen posao respektabilna autora, renomirana znanstvenika, ekspertnoga i pedantnog urednika i priređivača Dubravka Jelčića.

Zaključno možemo ustvrditi da se Jelčić nesumnjivo potvrdio kao matošolog ostavivši iza sebe dobro istraženoga i obrađenoga Matoša te ga možemo svrstati u red i početnih i ponajboljih matošologa uz Juru Kaštelana, Marijana Matkovića, Dragutina Tadijanovića, Miroslava Šicela, Ivu Frangeša i Dubravku Oraić Tolić.

Literatura:

1. Bagić, K. (2014). „Polemički stil A. G. Matoša“, *Poznanske Studije Slawistyczne*, 7, str. 24-37.
2. Benjamin, W. (1986). *Estetički ogleđi*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Häusler, K. (2002). *Uspomene na A. G. Matoša* Zagreb: Matica hrvatska, 1941., 2. izd. Križevci: Gradska knjižnica.
4. Jelčić, D. (1995). „A. G. Matoš i Francuska“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 349-354.
5. Jelčić, D. (1976). *Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 1974*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
6. Jelčić, D. (2001). *Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896. – 2009*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Jelčić, D. (1984). *Matoš, Biblioteka Portreti*, Zagreb: Globus.
8. Jelčić, D. (1995). „Matoševe polemike“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 151-162.
9. Kaštelan, J. (1957). „Lirika A. G. Matoša“, Rad JAZU, knj. 310, Zagreb: Odjel za suvremenu književnost, knj. 3, str. 5-145.
10. Jelčić, D. (1995). *Nove teme i mete*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
11. Jelčić, D. (1997). *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada P. I. P. Pavičić.
12. Jelčić, D. (1995). „Proslov o Matošu“, u: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 384-385.
13. Jelčić, D. (1999). „Zaljubljen u Hrvatsku“, u: Antun Gustav Matoš, *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, Zagreb: Dom i svijet, str. 9-12.
14. Matković, M. (1951). „A. G. Matoš kao kritičar“, *Republika*, VII., knj. II, br. 11-12, str. 832-844.
15. Matković, M. (1962). „A. G. Matoš kao kritičar“, u: Antun Gustav Matoš, *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, sv. IV. Zagreb: Matica hrvatska, str. 5-24.
16. Matoš, Antun Gustav (1973). *Dragi naši savremenici*, uredio Dubravko Jelčić, *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873. – 1914. – 1973.)*, Svezak XII., Jugoslaven-

- ska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Izdavačko-knjižarsko poduzeće Mladost.
17. Matoš, A. G. (1962). „Književnost i književnici“, u: *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, svezak IV., Izbor i predgovor Marijan Matković. Zagreb: Matica hrvatska, str. 27-41.
 18. Matoš, A. G. (1962). „Sintetička kritika“, u: *Kritike Antuna Gustava Matoša*, Hrvatska književna kritika, sv. IV., Izbor i predgovor Marijan Matković. Zagreb: Matica hrvatska, str. 179-196.
 19. Matoš, A. G. (1999). *Okolo Zagreba i po Hrvatskoj*, priredio Dubravko Jelčić. Zagreb: Dom i svijet.
 20. Matoš, A. G. (1973). *O likovnim umjetnostima*, uredio Slavko Batušić, *Putopisi*, uredio Dubravko Jelčić, *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873. – 1914. – 1973.)*, Svezak XI., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Izdavačko-knjižarsko poduzeće Mladost.
 21. Matoš, A. G. (2018). *Pogledi iz zagrebačkoga života*, dopunio i priredio Dubravko Jelčić. Zagreb: Ex libris.
 22. Meić, P. (2010). Čitanje povijesti književnosti (metodološki modeli književnopolovijesnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti). Mostar: Alfa.
 23. Parmačević, S. (1957). *Naš predratni mikrokozam*, „Novosti“, XXXII., br. 535, Zagreb, 1938.
 24. Tadijanović, Dragutin, „Otvorenje muzeja u Institutu za književnost“. Zagreb: Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 64, str. 401-403.
 25. Wiesner, Lj. (2002). *Studija o Matošu*, Zagreb: Ceres, Zagreb.
 26. Matoš, A. G. (1973). *Pisma*, *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša (1873. – 1914. – 1973.)*, Svezak XIX., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Izdavačko-knjižarsko poduzeće Mladost.

Mrežni izvori

1. Predstavljen projekt „Kuća A. G. Matoša u Tovarniku“, Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma i sporta, Vijesti, 27. 10. 2009.
2. u: <https://mint.gov.hr/vijesti/predstavljen-projekt-kuca-a-g-matosa-u-tovarniku/2131?big=0> (pristupljeno 1. listopada 2022.).
3. <https://muze.hr/projekti/kuca-a-g-matosa-kulturni-centar-u-tovarniku/> (pristupljeno 1. travnja 2023.).
4. <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=l&mrx%5B%5D%5B118846%5D=a&mrx%5B11923%5D%5B116993%5D=a> (pristupljeno 1. listopada 2022.).

The Study of Matoš and his Works by Dubravko Jelčić

Summary

Antun Gustav Matoš has an important place in the scientific research work of academic Dubravko Jelčić. The purpose of this paper is to present one of the many approaches to studying Matoš and his work used by Jelčić. The paper focuses on the manner in which Jelčić portrays Matoš in the monograph and biographical study entitled *Matoš* (1984), but it also touches on numerous other aspects of the academic's study of Matoš and his works, including his literary and scientific interpretative and comparative readings of the writings of Matoš (*Matoševe polemike, Proslav o Matošu, A. G. Matoš i Francuska*); the position of Matoš and his works in the history of (Croatian) literature as outlined in *Povijest hrvatske književnosti* (1997); the academic's comprehensive descriptive bibliographic study on Matoš (*Literatura o Antunu Gustavu Matošu 1896 – 2009*, 2001); and, finally, his editorial screenings and compilations of various works by Matoš (*Putopisi*, 1976; *Dragi naši suvremenici*, 1973; *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, 1999; *Pogledi iz zagrebačkoga života*, 2017; *Kristali duha*). The research efforts are directed at examining the manner in which Jelčić portrays Matoš in his biographical monograph, articles, history of literature, bibliography, editorial books, and the memorial house. The aim is to show the position/status of Matoš, one of the Croatian literary masters, in Jelčić's research work, having regard to the read, interpreted, valorized, compiled and recognized works of that masterful writer. The academic's literary study of Matoš and his works extends chronologically over almost half a century and covers both the museum and the cultural/memorial aspects. As President of the Committee for the Construction of the House of A. G. Matoš, a cultural center, which position he performed from 2010 until his death, Jelčić completed his study of Matoš and his works (*matošiana*) by contributing to their musealization and revitalization in cultural life working on the project aimed at establishing the Antun Gustav Matoš Memorial Home in Tovarnik.

Keywords: portrayal; interpretation; bibliography; editorial work; musealization.

Dr. sc. Anica Bilić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
Jurja Dalmatinca 22, 32100 Vinkovci
abilic@hazu.hr